

Books Reviews

รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ ความขัดกันภายใต้ความเป็นอื่น ความรุนแรงจากรัฐสู่ศาสนา

พระสุธีวีรบัณฑิต (ไชว์ ทสสนีย์), ดร. | Phra Sutheevirabundith Ph.D.¹

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร), ผศ.ดร. | Phra domsittthinayok Ph.D.¹

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปิโย, ผศ.ดร. | Asst.Prof.Dr. Ven.Kiattisak Kittipaño

พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ดร. | Phramaha Sunun Sunundho Ph.D.¹

พระมหากฤษญา กิตติโสภโณ, ดร. | Phramaha Krisada Kittisophano Ph.D.¹

ดร.ประเสริฐ ธิลาวัณ | Prasert Thilova Ph.D.¹

เรื่อง รัฐกับศาสนา ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ

ผู้เขียน สุรพศ ทวีศักดิ์

ปีที่พิมพ์ 2561 | สถานที่พิมพ์ สยามปริทัศน์

1. บทนำ

ในช่วงที่ผ่านมารัฐกับศาสนาส่วนหนึ่งสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน แต่ก็มีส่วนหนึ่งขัดแย้ง กระทั่งเป็นการปะทะใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มศาสนา ดังกรณีจับสึก พระมหากษัตริย์ ปุณณจนโท (สึก ‘พระมหากษัตริย์’ เป็นภัยต่อความมั่นคง สร้างความขัดแย้ง/ข่าวสด : 20 กันยายน 2560) รวมไปถึงการล้อมปราบวัดพระธรรมกาย โดยใช้กองกำลังทหาร ตำรวจ จำนวนมาก ปิดล้อมวัดเป็นแรมเดือน ซึ่งก็ไม่สามารถจับตัว บุคคลที่ถูกกล่าวโทษการกระทำความผิดได้ (ธรรมกายกระอัก เจออีก 127 หมายถึงไอซีลีน มี.ค.รัฐเลิกม.44/ไทยรัฐ : 19 มี.ค. 2560) รวมถึงการที่ “พระพุทธอิสระ” ดำเนินกิจกรรมทางการเมือง จนกลายเป็นคำถามจากปากฝั่งตรงข้ามต่อพระกับบทบาททางการเมืองเป็นสิ่งทำได้หรือไม่? รวมไปถึงการที่มีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งออกไปเรียกร้องการเลือกตั้งให้พระมีส่วนร่วมต่อการเลือกตั้ง มีส่วนร่วมในการเมืองเรื่องสี่เสื่อ (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2554) หรือกรณีล่าสุด เหตุการณ์ล้อมปราบ และจับพระสึกภายใต้ความผิดคดีใช้เงินผิดประเภท ที่เรียกเงินทอนวัด และการฟอกเงิน (สึกหมด! พระเถระ 5 รูปหลังศาลฯ ไม่ให้ประกันส่งตัวไปเรือนจำ : ไทยรัฐ : 24 พฤษภาคม 2561) แต่ทั้งหมดเป็นโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาหนึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมประจวบระหว่างรัฐกับศาสนาที่เคยค้ำยันกันอย่างเป็นเอกภาพภายใต้แนวคิด “**ธรรมราชา**” หรือ “**ทศพิธราชธรรม**” ธรรมของผู้ปกครอง การสนับสนุนแนวคิดพระราชาผู้ทรงธรรม เป็นส่วนหนึ่งของการหลอมสร้างให้รัฐมีหลักปฏิบัติ จริยวัตร ที่เป็น “ธรรม” สู่ความเป็นผู้มี “ธรรมาภิบาล” ในรัฐ จากนั้นรัฐก็อยู่ในบทบาทผู้อุปถัมภ์หรือสนับสนุนศาสนา หากศึกษาแนวคิดจากจากพระพุทธศาสนาภายใต้แนวคิด “**การยอมตามรัฐ**” กับพุทธพจน์ที่ว่า “**อนุชานามิ ภิกขเว ราชูณิ อนุตตติตุ-เราอนุญาติให้คล้อยตามพระราชา (ผู้ปกครอง) หรืออนุโลมตามบ้านเมืองได้**” (วิ.มหา.(ไทย) 4/186/295)” หมายถึงพระพุทธเจ้าเปิดโอกาสให้ “**สงฆ์สาวก**” ผ่อนปรนกับหลักการแห่งรัฐได้ โดยต้องไม่เสียหลักการแห่งพระธรรมวินัย หากศึกษาแนวคิดเรื่องรัฐกับศาสนา จะได้ข้อสรุปในความเป็นรัฐในแบบโครงสร้างที่มีเป้าหมายควบรวบศาสนาให้เป็นมิติหนึ่งของรัฐ ซึ่งในบทศึกษานี้จะได้นำองค์ความรู้จากหนังสือ “**รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ**” (2561) โดย สุรพศ ทวีศักดิ์ ที่เรียบเรียงเผยแพร่ไว้ และนำมารวบรวมจัดพิมพ์อีกครั้ง เพื่อสื่อสารแนวคิด องค์ความรู้ต่อสาธารณะ ซึ่งจะได้นำมานำเสนอทวนย้อน ยืนยันร่วมกับเหตุการณ์ “**รัฐกับศาสนา**” ภายใต้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปัจจุบัน (พ.ศ.61)

2. แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องรัฐศาสนาหรือศาสนาแห่งรัฐ

แนวคิดในเรื่อง **ศาสนาประจำรัฐ/ศาสนาประจำชาติ** (state religion) ที่ได้ยินบ่อย ๆ ว่าศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ/ศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับ (established religion) หรือ **ศาสนาทางการ** (official religion) จัดเป็นแนวคิดหนึ่งในการสร้างรัฐอธิปไตยอีกแบบ แต่ก็มีแนวคิดที่เรียกว่า “รัฐโลกียวิสัย” (Secular State) ที่เกิดคำอธิบายถึงการเชื่อมโยงรัฐในแบบฆราวาสและรัฐในแบบศาสนา หรือที่เรียกว่า “รัฐแบบเทวอธิปไตย” ศาสนาประจำรัฐนั้นปรากฏในทุกชาติและวัฒนธรรม เช่น ในงานของแวร์โร (Varro) ที่เรียกศาสนาประจำรัฐว่า ศาสนาของพลเมือง (theologia civilis) สำหรับศาสนาคริสต์นั้น ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเป็นแห่งแรกคือ คริสตจักรอัครทูตอาร์เมเนีย (Armenian Apostolic Church) ซึ่งตั้งขึ้นใน ค.ศ. 301 และยังมีศัพท์ คริสตจักรประจำรัฐ (state church) ที่ใช้เรียกองค์การศาสนาคริสต์ที่รัฐอนุมัติ ในตะวันออกกลาง รัฐที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นอิสลามยกเอาศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำรัฐ แต่ข้อจำกัดทางศาสนานั้นมากน้อยต่างกันไป เช่น ผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียมีอำนาจทั้งทางฆราวาสและทางศาสนา (House, Karen Elliott, 2012) ส่วนประธานาธิบดีแห่งอิหร่านซึ่งต้องเป็นฆราวาสนั้นต้องปฏิบัติตามคำตัดสินขององค์การศาสนานับแต่เกิดการปฏิวัติอิหร่าน เมื่อ ค.ศ. 1979 เป็นต้นมา (Hiro, Dilip, 1989) ดังกรณีประเทศไทยในทางนิตินัยพระพุทธศาสนาอาจไม่ได้มีการกำหนดให้เป็นศาสนาประจำชาติโดยตรง แต่ในทางพฤตินัย เท่ากับเป็นศาสนาที่คนส่วนใหญ่ นับถือ รัฐจึงกำหนดบทบาทสร้างกลไกเข้ามาควบคุมศาสนาและคณะสงฆ์ผ่านกฎหมาย รวมไปถึงการควบคุมผ่านระบบสมณศักดิ์ ชั้นยศ ผ่านระบบพลเมืองแห่งรัฐ ดังกรณีเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี รัตนโกสินทร์ การออกกฎโดยองค์อธิปัตย์ ที่ได้อำนาจตามหลัก “เทวสิทธิ์” รวมไปถึงการล้อมปราบในความเป็นข้าอำนาจในแบบรัฐที่เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าตาก กรณีการล้อมปราบก๊กพระฝาง พระสังฆราชา ณ เมืองสวางคบุรี (เมืองฝาง) ระหว่าง พ.ศ. 2310-2313 (Teerawat Seankhum, 2559) หรือใน พ.ศ. 2324 อันเป็นปีสุดท้ายของพระเจ้ากรุงธนบุรี สมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ได้ถูกถอดจากตำแหน่งเนื่องจากถวายวิสัยชนาร่วมกับ พระพุฒาจารย์ วัดบางหัวน้อย (วัดอมรินทราราม) และพระพิมลธรรม วัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนหรือวัดโพธิ์) เรื่องพระสงฆ์ปุณฺณไม่ควรไหว้คฤหัสถ์ที่เป็นอริยบุคคล เนื่องจากคฤหัสถ์เป็นเพศต่ำ พระสงฆ์เป็นอุดมเพศที่สูง เพราะทรงผ้ากาสาขาวพัสตร์และพระजाตูปาริสุทฺธิสีลอันประเสริฐ หรือล่วงมาสมัยรัชกาลที่ 1 เมื่อปราบดาภิเษกแล้ว ใน พ.ศ. 2325 ก็ทรงโปรดให้ถอดยศสมเด็จฯ พระสังฆราช (ชื่น) วัดหงส์รัตนาราม ลงเป็น พระธรรมธีรราชฆานูนี้ ทั้งนี้ทรงมีพระปรารภว่า “มีความรู้มาก เสียตายแต่ไม่มีสันดานสอพลอ” จากนั้นก็โปรดสถาปนาพระอาจารย์ศรี วัดระฆังโฆสิตาราม ขึ้นดำรงสมณฐานันดรศักดิ์ที่ “สมเด็จพระสังฆราช” (พ.ศ. 2325 -

2337) อีกคำรบหนึ่ง ดั่งนั้นการใช้อำนาจรัฐกระทำ หรือไม่กระทำ เป็นกลไกร่วมระหว่างรัฐกับศาสนา ดั่งให้มีการออกกฎหมายตราสามดวง (พ.ศ.2347) เพื่อควบคุมพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325-2352) การตั้งกองสังฆการีเพื่อพิจารณาคดีความเกี่ยวกับพระสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2352-2367) ล่วงมาจนกระทั่งการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) ทำให้มีองค์กรจัดตั้งที่เรียกว่ามหาเถรสมาคม ในสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) การตั้งกรมสังฆการี กรมพระอาราม กองอธิกรณ์ มีหน้าที่ดูแลกิจการพระพุทธศาสนา อยู่ภายใต้กระทรวงธรรมการ ในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-2468) และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในช่วงเวลาต่าง ๆ ผ่านการจัดตั้งกรมการศาสนา (พ.ศ.2884) สำนักงานพระพุทธศาสนา (3 ตุลาคม 2545) ที่นัยหนึ่งเป็นผู้ดูแลอีกนัยหนึ่งเป็นการบริหารจัดการในนามรัฐที่ส่งต่อไปยังกลุ่มองค์กรทางศาสนาพุทธในประเทศไทย ดั่งนั้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาจึงเป็นกลไก เครื่องมือ และการขับเคลื่อนในฐานะ “รัฐ” พึ่งดำเนินต่อ “ศาสนา-ประชารัฐ” อันเป็นกลไกขับเคลื่อนสังคมในองค์รวม ซึ่งจะนับว่าศาสนาถูกควบคุมโดยกลไกแห่งรัฐก็ไม่ผิด

ภาพที่ 1 กฎหมายตราสามดวงที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1

สะท้อนการควมรวมระหว่างรัฐกับศาสนาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ภาพ : ออนไลน์)

3. ศาสนาและรัฐในบริบทของพระพุทธศาสนา

หนังสือ “รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ” (2561) ของสุรพศ ทวีศักดิ์ ถูกจัดพิมพ์ในช่วงปี 2561 ผสมกับได้เกิดเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับแนวคิดของผู้เขียนหลายประการ จึงนำมาสะท้อนคิดเกี่ยวกับรัฐและศาสนาที่แต่เดิมรัฐกับศาสนาเป็นกลไกร่วม แต่ผู้เขียนเสนอให้ “รัฐ-ศาสนา” เป็น “ปัจเจก” ระหว่างกันและกัน ซึ่งนัยนี้ก็มีนัยคิด หลายท่านเขียนหนังสือเกี่ยวกับรัฐและศาสนา ใน “มติ” และ “ท่าที” ที่แตกต่างกัน แต่นัยหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่ารัฐกับศาสนาต่าง

เป็นหน่วยสนับสนุนกันและกันที่มีอยู่ในสังคม ที่มีมาต่อเนื่องนับแต่อดีตด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) “รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง” (2525) หรือในงาน “รัฐกับศาสนา : บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ” (2010) ของพิพัฒน์ พสุธารชาติ (Pipat Pasutharachat, 2010) หรือนักคิดอย่างท่านพุทธทาส (พ.ศ.2449-2536) ที่ถูกตีความว่า “เป็นความคิดแบบประเพณีนิยมที่สนับสนุนคติการปกครองของไทย” (Wanpat Youngmevittaya, 2017.pp.181-224) รวมถึง นิธิ เอียวศรีวงศ์ รัฐควบคุมศาสนา “การที่รัฐไปสร้างให้คณะสงฆ์กลายเป็นองค์กรอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ ทำให้รัฐเองก็ระวางภัยอำนาจขององค์กรคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือหลังจากนั้น รัฐจึงต้องกำกับองค์กรสงฆ์อย่างใกล้ชิด เพราะพระสงฆ์ได้รับความเคารพศรัทธาอย่างสูงจากประชาชนทั่วไป เมื่อกลายเป็นองค์กรขึ้นมา หากเป็นอิสระก็อาจขัดขวางอำนาจรัฐได้มาก” (Nidhi Eosewong, Online : 9 June 2018) แต่สาระโดยรวมเป็นเรื่องว่าด้วยรัฐกับศาสนาในมิติที่หลากหลาย รวมทั้งการ “จัดการ” ภายใต้กลไกหรือองค์ประกอบของสังคมด้วย ที่นัยหนึ่งเห็นว่ารัฐยังคงจำเป็นที่จะต้องให้การสนับสนุน แต่อีกนัยหนึ่งก็เห็นว่าความเป็นปัจเจกระหว่างรัฐและศาสนาจะส่งเสริมเสริมและเปิดโอกาสให้เติบโตมากกว่า เป็นต้น

ภาพที่ 2 หนังสือรัฐกับศาสนา สะท้อนคิดว่าด้วยรัฐกับศาสนาที่เกาะเกี่ยวกันในฐานะผู้ให้หลักการแก่รัฐจะพึงไปปฏิบัติ และการอุปถัมภ์ศาสนาในฐานะ “อธิปัตย์” พึงแสดงต่อประชารัฐและศาสนา (ภาพ : ออนไลน์)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านให้แนวคิดในเรื่อง "รัฐกับศาสนา" ในงานเรื่อง “รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง” โดยท่านยกหลักฐานในพระพุทธศาสนามาอธิบายไว้ว่า

"อภิธานียธรรม...ข้อที่ 7 พูดถึงหน้าที่ของรัฐว่า จัดให้ความอารักขาคุ่มครองป้องกันอันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย โดยตั้งใจว่า ขอพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แคว้นแคว้นที่มาแล้ว พึงอยู่ในแคว้นแคว้นโดยผาสุก" อันเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าลิจฉวีแห่งแคว้นวัชชี....หรือ ในจักรวรรดิวัตรก็จะมีข้อธรรมที่แสดงถึงหน้าที่ของผู้ครองแผ่นดินที่จะพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทางศาสนา คือ การจัดการรักษาคุ่มครองป้องกันโดยชอบธรรมแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย และในข้อสุดท้ายก็จะมีว่า "สมณพราหมณ์ปริปุจฉา" หมายถึง การไปปรึกษาสอบถามปัญหาสมณพราหมณ์ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ...แล้วประพฤติดีปฏิบัติให้ถูกต้อง..." (Phra Dhammapitaka [P.A. Payutto],pp 2-3) ซึ่งท่านก็เสนอที่คณะว่าโดยความสัมพันธ์ของรัฐจำแนกเป็น 2 อย่าง คือรัฐจะพึงปฏิบัติใน 2 ส่วน คือ การอุปถัมภ์บำรุงคุ้มครอง หรือ ปกป้องระดับพึงธรรมนำเอาธรรมมาใช้ปฏิบัติ (Phra Dhammapitaka [P.A. Payutto],2525,p. 3) ในความหมายคือให้การอุปถัมภ์สนับสนุนภายใต้รัฐที่ต้องดูแลองค์รวมแห่งรัฐ ซึ่งหมายถึงศาสนาด้วย หลังจากนั้น “**ธรรมรัฐ**” จะเป็นองค์ประกอบที่ต้องเกี่ยวเนื่องผู้ปกครองให้ต้องมีคุณธรรม หรือศึกษาความรู้จากศาสนาแล้วนำหลักธรรม ไปปกครองรัฐ ซึ่งสองแนวทางนี้เป็นแนวคิดที่ปรากฏในงานที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ท่านได้ทำการศึกษาไว้ในส่วนข้อมูลของ พิพัฒน์ พสุธารชาติ (Pipat Pasutharachat,2010) ในงานเรื่อง “รัฐกับศาสนา : บทความว่าด้วยอาณาจักร ศาสนจักร และเสรีภาพ” ได้เสนอที่คณะแนวคิดไว้ว่า

“...สังคมไทยโบราณ (หมายถึงตั้งแต่สังคมสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) ยังผูกพันอยู่กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในหนังสือไตรภูมิซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ความเชื่อที่สำคัญในหนังสือเล่มนี้ได้แก่ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิอันเป็นความเชื่อในเรื่องรัฐที่ปราศจากอาณาเขตที่ชัดเจนแน่นอน พระมหากษัตริย์ทรงเปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์ซึ่งสังสมบุญบารมีมามากมายในอดีตชาติ อำนาจในการปกครองดินแดนต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือนกับการเผยแผ่พระบรมโพธิสมภารของพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เกิดความเชื่อว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะปกคลุมแพร่ไพศาลออกไปทั่วพระราชอาณาจักรโดยไม่มีขอบเขต...” (Pipat Pasutharachat,2010, p 145) หรือ

“....การปกครองของทางสุวรรณภูมิหรือสยามนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลพระพุทธศาสนาเถรวาท กษัตริย์หาได้เป็นอวตารของเทวราชไม่ หากเป็นพระมหาสम्मตราช คือ บุคคลผู้ทรงคุณธรรม จนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปแล้วยกย่องขึ้นมาเป็นกษัตริย์ ระบบและรูปแบบ เช่นนี้มีให้เห็นชัดเจนในกฎหมายตราสามดวง อันเป็นกฎหมายปกครองราชอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ผู้ที่เป็นแบบฉบับของพระสมมตราชก็คือ พระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก โดยเฉพาะพระมหาเวสสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้ายก่อนที่จะบังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ในขณะที่ศาสนาฮินดูและพุทธมหายานที่เป็นศาสนาหลักของกัมพูชา ทำให้กษัตริย์เป็นแบบเทวราช ที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารหรือเชื้อสายของพระเจ้า) ความต่างกันของเทวราชกับสมมตราชก็คือ ฝ่ายแรกเป็นเรื่องของเทพ ขณะที่ฝ่ายหลังคือ

มนุษย์ที่บำเพ็ญบารมีและประพฤติธรรมที่สะสมบารมีมาช้านาน หัวใจของพระสมมติราชาก็คือ การให้หรือทานบารมี ดังเช่นพระมหาเวสสันดร...” (Pipat Pasutharachat, 2010, p.148., Srisuk Valliphodom, 2544, pp.39-48)

หากนำแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) และพิพัฒน์ พสุธารชาติ เกี่ยวกับรัฐ จะพบว่าทั้งสองท่านมองคล้ายกันในเรื่อง “ศาสนา” ในฐานะเป็นกลไกแห่งรัฐ และรัฐก็ให้การ “อุปถัมภ์” เป็นการตอบต่างภายใต้กลไกแห่งรัฐ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ารัฐกับศาสนาเป็นกลไกขับเคลื่อนร่วมกันในเชิงศีลธรรม การส่งต่อเจตนารมณ์แห่งรัฐไปสู่สังคม และมวลชนในนามรัฐเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไปพร้อมกัน นอกจากนี้ในหนังสือ ศัตรูแห่งรัฐ : Enemy of State (2010) เขียนโดย S.S. Anacamee (เอส.เอส. อนาคามี) ได้นำเสนอแนวคิด “มิตรและศัตรู” ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ระดับรัฐ ระหว่างรัฐ โดยหนังสือได้นำเสนอแนวคิดไว้ในบทที่ 4 ว่าด้วยสาเหตุของการก่อกบฏภายในรัฐ หรือผู้ต่อต้าน รวมไปถึงในบทที่ 6 การล้อมปราบ และจบด้วยการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา การก่อกบฏ หรือต่อต้านอำนาจรัฐ” หากเทียบเคียงแนวคิดที่ยกมาจะเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนา ในบทของการให้การอุปถัมภ์ การนำหลักการไปประยุกต์ใช้ การล้อมปราบต่อผู้ต่อต้าน แข็งขัน ไม่สยบยอมรัฐ เป็นเรื่องปกติในรัฐแต่ละรัฐ แต่ละสมัยในโลกนี้ หากนำมารวมกันกับแนวคิดของอีกหลาย ๆ ท่าน จะทำให้เห็นชัดเจนว่าอย่างไรเสียความเป็นรัฐ ความเกาะเกี่ยวระหว่างรัฐกับศาสนานัยหนึ่งมีบทบาท หน้าที่ร่วมกัน ในเชิงสังคม และศีลธรรมแห่งรัฐ จะแยกกันไม่ได้ แต่อีกนัยหนึ่งศาสนากับรัฐ มีมิติและเป้าประสงค์เชิงอุดมคติแตกต่างกัน ทั้งแนวคิดในเรื่องเสรีภาพทางศาสนา ซึ่งหมายถึงเสรีภาพทางจิตวิญญาณเพื่อการเข้าไปสู่เป้าหมายสูงสุดของศาสนา ส่วนเป้าหมายเชิงสังคมในฐานะพลเมืองแห่งรัฐ การจัดการให้เกิดความเสมอภาค สมดุลเท่าเทียมยุติธรรม ภายใต้กลไกแห่งรัฐเป็นภาระหลัก ดังนั้นมิติแห่งรัฐและอุดมคติทางศาสนาจึงมีความแตกต่าง ข้อเสนอให้รัฐและศาสนาพึงแยกจากกันจึงเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับแนวคิดร่วมนี้

4. รัฐกับศาสนาในบริบทของสังคมไทย

หากนำแนวคิดที่ปรากฏของของสุรพศ ทวีศักดิ์ มาอธิบายร่วมกับปรากฏการณ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐที่ปรากฏในช่วง พ.ศ.2561 ในการล้อมปราบ ควบคุม สั่งการ รวมไปถึงปฏิบัติต่อกลุ่มศาสนาด้วยความรุนแรง อาจเป็นการสะท้อนข้อเท็จจริง มุมมองและท่าทีบางประการได้อย่างเหมาะสมจากข้อคิด การเขียนเพื่อนำไปสู่งานเขียน “รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ” ได้ว่า

“...ความขัดกันของรัฐต่อกลุ่มองค์กรทางศาสนา กระบวนการล้อมปราบ และการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองภายใต้กลุ่มก้อนทางศาสนา กลายเป็นกลไกร่วมของการดำเนินการที่สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านจะนับถือผี พราหมณ์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ งามายอะไรต่ออะไร ในเรื่องที่ไม่ใช่พุทธศาสนา มันเป็นเรื่องความเชื่อส่วนบุคคลครับ เป็นเสรีภาพที่แต่ละคนจะเลือกเชื่อ ตราบที่ไม่ละเมิดสิทธิใคร แทนที่นักบวช หรือชาวพุทธจะอ้างหลักพุทธศาสนาไป ตัดลึนความเชื่ออื่นว่างมาย ควรมาตั้งคำถามกับพุทธพาณิชย์ที่ระบาดอยู่ในวงการพุทธเอง ตั้งคำถามกับปัญหาทุจริตเงินทอนวัด ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาที่ทำให้พุทธศาสนาถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐ พร้อมทั้งมีอภิสิทธิ์เอาอำนาจสาธารณณะ(กฎหมาย)และภาษีประชาชนมาใช้ปกป้อง อุบัติมีภักดิ์ส่งเสริมการเผยแพร่ความเชื่อทางศาสนาของคนเฉพาะกลุ่ม ซึ่งขัดกับหลักเสรีภาพและความเสมอภาคทางศาสนาจะไม่มีประโยชน์กว่าหรือ...” (Surapot Taveesuk, Online, 3 June 2018)

นอกจากนี้ในหนังสือ **“รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ”** งานล่าสุดของผู้เขียน ได้เสนอให้รัฐ และศาสนาจัดวางบทบาทต่อกัน ? โดยผู้เขียนให้ข้อมูลในเรื่อง **“รัฐ”** กับ **“ศาสนา”** ที่ถูกนำมาเป็นเครื่องค้ำยันต่อ **“กลไก”** และ **“สิทธิ์”** ทางการปกครอง โดยมีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาตีความรับใช้ต่อสถานะของผู้ปกครองที่ว่า

“...คำสอนพุทธในพระไตรปิฎก (เช่น จักกวัตติสูตร,มหาสุทตฺตสูตร,มหาปรินิพพานสูตร เป็นต้น) ที่ถือว่า มี “ธรรมราชา” เหนือกว่าราชาทั้งปวง ๒ ประเภท คือ “พุทธธรรมราชา” กับ “จักรพรรดิธรรมราชา” ธรรมราชาทั้งสอง “ต่างเกิดมาและดำรงอยู่เพื่อความประโยชน์สุขของมหาชน...” (p.58) หรือ

“...พุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับสังคม การเมืองและผู้ปกครองในอุดมคติ ราวกับอุดมคติในแบบยูโทเปีย เช่น ในจักกวัตติสูตร (ไตรปิฎกเล่ม 11) วาดภาพสังคมการเมืองในอุดมคติว่า ถ้าผู้ปกครองทำการปกครองโดยธรรมย่อมส่งผลให้ผู้ใต้ปกครองมีศีลธรรม ในยุคที่ผู้ปกครองและราษฎรมีศีลธรรมอย่างสมบูรณ์ บ้านเมืองย่อมสงบสุขอุดมสมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง จะมีพุทธะนามว่าศรีอาริยมตไตรย์บังเกิดขึ้น ในส่วนคุณธรรมผู้ปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม ราชสังคหัตถุ จักรวรรดิวัตร ก็ถือเป็นคุณธรรมของผู้ปกครองในอุดมคติที่เรียกว่า “ธรรมราชา...” (p.74)

ในความหมายนี้ผู้เขียน “คง” ต้องการสื่อว่าหลักการทางพระพุทธศาสนาถูกตีความ หรือการพยายามตีความให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับรัฐ หรือใช้หลักการเพื่อไปสนับสนุนให้ผู้ปกครองต้องมี **“ธรรม”** ตามโลกทัศน์ทางศาสนา และกลายเป็น **“ผู้ทรงธรรม”** ดังนั้นในความหมายนี้ผู้เขียนต้องการสื่อว่าพระพุทธศาสนา หรือศาสนาถูกนำไปใช้เป็นกลไกหนึ่งของรัฐผ่านหลักธรรมคำสอน และนับเป็นท่าที แต่ครั้งพุทธกาล สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาโดยตรง

“...พุทธศาสนาก็เป็นศาสนาการเมืองไม่น้อยกว่าศาสนาสำคัญของโลก เช่น คริสต์ อิสลาม เพราะวาทศาสตร์ชาวพุทธต่างตีความแนวคิด “ธรรมราชา” สนับสนุนความชอบธรรมแห่งสถานะ อำนาจของตนเองทั้งนั้น...จะว่าไป หากไม่อาศัยอำนาจของกษัตริย์อย่างพระเจ้าอโศกมหาราชส่งสมณทูตออกไปเผยแผ่พุทธศาสนาออกชมพูทวีป พุทธศาสนาก็คงไม่ขยายไปทั่วเอเชีย และดินแดนบางแห่งทางตะวันตก กษัตริย์ในเอเชียที่นับถือพุทธต่างก็อ้างอิงตนเองเป็นธรรมราชา หรือจักรพรรดิผู้ทรงธรรมตามอย่างพระเจ้าอโศก แม้ความเป็นจริงจะเป็นเพียงเจ้าประเทศราชก็ตาม...” (p.74)

ข้อมูลที่ถูกนำเสนอยกกรณีเทียบเคียงในอดีต โดยยกแบบอย่างจากรัฐในอดีตมีหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็น “แกน” ในการทำให้เป็น “ธรรมราชา” หรือผู้ปกครองรัฐที่ชอบธรรม

“...พุทธศาสนา...มีบทบาทสนับสนุนการเมืองเชิงวัฒนธรรมของกษัตริย์มาโดยตลอด ในแง่ที่ พระสงฆ์เป็นกระบอกเสียงสอนราษฎรว่า กษัตริย์สมบูรณพร้อมด้วยทศพิธราชธรรม เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมและเป็นผู้ที่ราษฎรเกิดมา มีบุญที่ได้ฟังพระบรมโฑธิสมภาร เป็นต้น ส่วนกษัตริย์ก็ตอบแทนพระสงฆ์ด้วยการแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะ มียศศักดิ์ มีข้าทาส เปี้ยหวัด เงินเดือน เป็นต้น...” (pp. 75-76)

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้ชี้ชัดลงไปว่าพระพุทศาสนา ไม่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ ในส่วนของการเข้าไปสนับสนุนเกี่ยวข้องกับรัฐในสองมิติคือหลักการที่เข้าไปสนับสนุนต่ออำนาจความเป็นรัฐผ่านตัวบุคคลที่เรียกว่าผู้นำโดยธรรม หรือการยืนยันในส่วนของความเป็นผู้ปกครองที่มี “ศีลธรรม” ทางสังคม ซึ่งเป็นไปตามหลักคำสอนทางพระพุทศาสนา ในเชิงค้ำยัน ส่งผ่านบทบาทหน้าที่ของรัฐผ่านคำสอน ชี้นำ ทำให้เชื่อ ซึ่งประเด็นนี้จะสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ในมิติที่รัฐกับศาสนา อิงอาศัยกัน โดยการนำหลักไปประพฤติปฏิบัติ สู่การเป็น “ธรรมราชา” พร้อมรื้อถอนกลับด้วยการอุปถัมภ์สนับสนุน ดังนั้นความเป็นรัฐกับศาสนา จึงเนื่องกันด้วยเหตุผลของการสนับสนุนเกื้อกูลกัน แม้การล้อมปราบพระสงฆ์ในช่วง พ.ศ.2561 จะด้วยเหตุผลของการกระทำผิดทางกฎหมาย หรือการเข้าไปสนับสนุนกลุ่มการเมืองที่ต่อต้านรัฐ หรืออยู่ฝักฝ่ายตรงกันข้ามกับรัฐก็ตาม ย่อมสะท้อนให้เห็นว่ารัฐมีบทบาทกำกับ ครอบงำ เหนือศาสนา ในฐานะศาสนาแห่งรัฐ

“...การสถาปนา “พุทธศาสนาของรัฐ” ซึ่งรวมศูนย์อำนาจปกครอง การจัดการศึกษา การตีความคำสอนและอื่น ๆ ภายใต้ “คณะสงฆ์ของรัฐ” ซึ่งทำให้พุทธศาสนาของรัฐมีวัฒนธรรมอำนาจนิยม และเป็นเครื่องมือสร้าง “อำนาจชอบธรรม” (Legitimacy) และ “อำนาจครอบงำ” (Domination) ของรัฐมายาวนาน นี่ต่างหากคือ “ปัญหาระดับรากฐาน” จริง ๆ ที่จำเป็นต้องช่วยกันคิดหาทางแก้ไขกันต่อไป...” (p. 39) หรือ

“...ศาสนจักรเป็นกลไกของรัฐ ที่มีบทบาทตอบสนองนโยบายและอุดมการณ์ของรัฐ ตำแหน่งประมุขศาสนจักร จึงไม่ใช่ตำแหน่งที่อยู่นอกหรืออยู่เหนือการเมือง แม้ตามกฎหมายตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชไม่ใช่ “ข้าราชการการเมือง” แบบนักการเมือง แต่สมเด็จพระสังฆราชก็ไม่อาจเป็นอิสระจาก “ความเป็นการเมือง” ทั้งในเรื่องการแต่งตั้งและบทบาทหน้าที่...” (p. 127)

บทบาทหรือหน้าที่ของกลุ่มศาสนา แม้จะพยายามบอกเสมอว่า ไม่เกี่ยวกับการเมือง และอยู่เหนือการเมือง ดังกรณีพระไม่มีสิทธิ์เลือกตั้ง แต่อีกนัยหนึ่งพระกลายเป็นกลไกหนึ่งของรัฐผ่านระบบการสถาปนาอำนาจ ผ่านองค์กรปกครองสูงสุดด้วยกฎหมาย ที่เรียกว่าสังฆราช รวมทั้งองค์กรปกครองนี้ก็กลายเป็นกระบอกเสียงและเครื่องมือหนึ่งของรัฐ

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงได้ชี้ประเด็น “รัฐกับศาสนา” รวมไปถึง “ศีลธรรมกับเสรีภาพ” โดยเสนอให้รัฐกับศาสนามีเอกสิทธิ์ในการบริหารจัดการภายใต้ “ความเชื่อ” และอุดมคติ ที่แตกต่างกัน ไม่ควรนำหลักศาสนาซึ่งมีเกณฑ์ทางศีลธรรม อันควรเป็นลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล ไม่ควรนำมาเป็นอุดมคติหรือความเชื่อของรัฐ และในเวลาเดียวกันศาสนาก็ไม่ควรเข้าไปแทรกแซงส่งผ่านความเชื่อเฉพาะที่ควรเป็นของบุคคลไปสู่รัฐด้วยเช่นกัน แนวคิดในเรื่อง “แยกส่วน” ของสถานะ “รัฐ/ศาสนา” โดยสองความเชื่อนี้ แตกต่างกันในเป้าหมาย ย่อมเป็นข้อเสนอและทางออกของความขัดกันในรัฐด้วย ดังที่ผู้เขียนได้เสนอว่า

“...ปัญหาทางศาสนาแทนที่จะแก้จากปัญหาาระดับรากฐานที่สุด คือ ปัญหาโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา โดยทำให้รัฐไทยเป็นรัฐแบบโลกวิสัย (Secular State) แยกศาสนจักรจากการเมือง ให้องค์กรทุกศาสนาเป็นเอกชน ไม่มีการใช้ศาสนาใด ๆ เป็นเครื่องมือตอบสนองอุดมการณ์ทางการเมือง แต่โจทย์ปัญหาาระดับรากฐานเช่นนี้ก็ไม่ถูกพูดถึง เพราะรัฐและคณะสงฆ์ไทยนำโจทย์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพุทธศาสนาแบบยุครุขนาฏวาทสิทธินายก มากำหนดให้สังคมถกเถียงและหาทางแก้ไม่จบตลอดมา...” (p. 129) หรือ

“...การที่สังคมถูกทำให้ยึดติดอยู่กับเจตคติผิด ๆ เดิม ๆ ก็คือการสร้างที่สังคมถูกทำให้มีเสรีภาพที่จะตั้งโจทย์ หรือตั้งคำถาม ถกเถียงด้วยเหตุผลอย่างเต็มที่ต่อปัญหาาระดับรากฐานที่สุดในการสร้างประชาธิปไตยและการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐ...” (p.129) หรือ

“สังคมเราถูกทำให้ยึดติดหรือ “ติดกับดัก” โจทย์ปัญหาปลอม ๆ เดิม ๆ บนการผลิตสร้างมายาคติในเรื่อง “อยู่เหนือการเมือง” เช่น พระสงฆ์และพระพุทธรูปศาสนาอยู่เหนือการเมือง และควรนำการเมือง (เป็นต้น) ...ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริง พระสงฆ์และพระพุทธรูปศาสนาถูกกำหนดโดยอำนาจรัฐให้

อยู่ในการเมือง เป็นกลไกและเครื่องมือทางการเมืองของฝ่ายอนุรักษ์นิยมตลอดมา และไม่มีศักยภาพและความชอบธรรมที่จะ “นำ” การเมืองในบริบทโลกสมัยใหม่ได้อีกแล้ว...” (p.129)

จากภาพรวมและแนวคิดของสุรพศ ทวีศักดิ์ ในประเด็นการเมืองกับศาสนา หรือรัฐกับศาสนาจะพบได้อีกใน ผลการศึกษาเรื่อง “พระทำไมต้องแดง : เลี้ยวประวัติศาสตร์การต่อสู้ของสงฆ์ไทยในสงครามแบ่งสี” (Surapot Thaveesuk,2554) หรืองานเรื่อง “ไตรทัศน์วิจารณ์ความคิดว่าด้วยพุทธศาสนา สถาบันกษัตริย์และประชาธิปไตยของ ส.ศิวัรักษ์” (Surapot Thaveesuk,2557) จะพบแนวคิดในเรื่องรัฐกับศาสนา ที่ผู้เขียนเสนอว่าศาสนากับรัฐมันเนื่องกันมาตลอด แต่ผู้เขียนยังเสนอให้รัฐกับศาสนามีมิติเกาะเกี่ยวกันแต่รัฐไม่ควรเข้าไปแทรกแซงควบคุมกรณีการเป็นศาสนาประจำชาติ หรือการเสนอให้มีสิทธิเสรีภาพในการที่จะนับถือ หรือไม่นับถือสำหรับศาสนิกในกลุ่มต่าง ๆ ที่จะแสดงออกต่อศาสนาและรัฐของตัวเอง สะท้อนมุมมองเป็นข้อเสนอของผู้เขียนว่า รัฐควรกำหนดบทบาทไม่อุปถัมภ์ หรือสนับสนุนศาสนา ซึ่งหมายรวมถึงทุก ๆ ศาสนาด้วยเช่นกัน และในเวลาเดียวกันองค์กรทางศาสนา ก็ควรต้องตระหนักและสร้างกลไกเชิงระบบให้กับองค์กรศาสนาของตนเอง เพื่อพัฒนาองค์กรไปสู่การแข่งขัน ดังที่ผู้เขียนได้เสนอทัศนะไว้ในสื่อออนไลน์ที่ว่า

หากต้องการเป็นอิสระปกครองกันเองตามธรรมวินัยจริง ก็ต้องตั้งใจทให้สูงกว่า "ทำอย่างไรถึงจะเป็นอิสระได้จริง?"

อะไรคือความเจริญของพุทธศาสนา?

คือการที่พระมียศศักดิ์ ตำแหน่ง อำนาจ นิตยภัต งบประมาณสนับสนุนจากรัฐ หรือคือการที่พุทธศาสนามีอิสรภาพจากการครอบงำของอำนาจรัฐ พระและชาวพุทธมีอิสระในการศึกษาตีความและสร้างรูปแบบการเรียนรู้และปฏิบัติที่หลากหลายตามบริบทที่แตกต่าง เพื่อให้พุทธธรรมมีความหมายต่อความองงามทางจิตวิญญาณและศีลธรรมที่ไปกันได้หรือสนับสนุนกันกับคุณค่าสมัยใหม่คือ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ศักดิ์ศรีความเป็นคน และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

หรืออีกแนวคิดหนึ่ง

“...มีคณะสงฆ์ของรัฐคือมหาเถรสมาคม กินเงินเดือน (นิตยภัต) จากภาษี เมื่อเกิดวิกฤตในวงการศาสนาคล้ายเหมือนไม่มีองค์กรนี้เลย ถ้าเป็นคริสตในตะวันตกจะมีตัวแทนศาสนจักรออกมาอธิบายปัญหา กับสังคม แต่ในไทยไม่ว่าจะเกิดวิกฤตกี่ครั้ง ๆ องค์กรปกครองสงฆ์ก็เงียบ มหาลัยสงฆ์ก็เหมือนไม่มี สื่อไม่รู้จะไปถามใคร นึกถึงแต่พระเซเลบไม่ก็รูปในประเทศนี้ ปัญหาพุทธศาสนา ความเชื่ออื่นๆ แม้แต่เรื่องความขัดแย้งทางการเมือง สื่อก็ไปถามพระคน

เดิมๆ ที่ไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบอะไรในระบบปกครองสงฆ์เลย แต่ตอบได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่ตักบาตรกระเป๋ายันเรือรบ...” (Surapot Thaveesuk, Online, 6 June 2018) หรือ

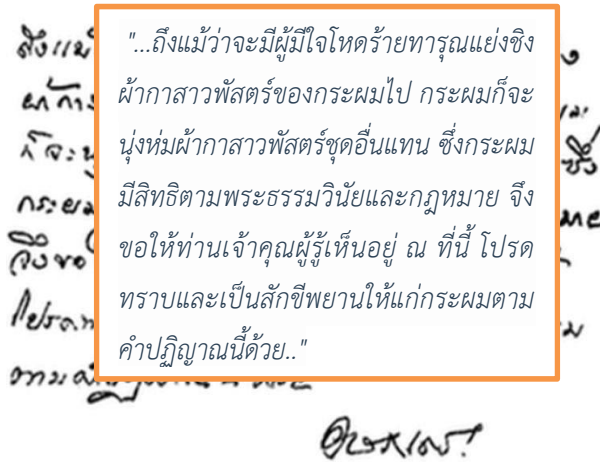
“...เงินในบัญชีเงินฝากของวัดทั่วประเทศกว่า 100,000 ล้านบาท แต่ไม่มีระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการใช้เงินเหล่านั้นสนับสนุนการศึกษาและเผยแผ่พุทธศาสนา กลับไปเองประมาณจากภาษีประชาชนมาใช้ในการศึกษาและเผยแผ่พุทธศาสนา จนเป็นที่มาของปัญหาทุจริตเงินทอนวัดกว่าร้อยล้านบาท...” (Surapot Thaveesuk, Online, 3 June 2018)

จากข้อคิดและแนวเสนอนี้ในหนังสือ หรือทัศนะเชิงวิพากษ์ปรากฏทางสื่อออนไลน์ของผู้เขียนได้เสนอแนวคิดชัดเจนในเรื่องศาสนากับรัฐควรแยกกัน โดยเสนอในเรื่องสิทธิเสรีภาพที่จะพึงแสดงออกต่อศาสนา แปลว่าศาสนาเชื่อได้ แต่ต้องเป็นเรื่องส่วนบุคคลไม่ควรเป็นเรื่องที่รัฐ จะเข้าไปบังคับ หรือกลุ่มองค์กรทางศาสนาจะเข้าไป “บังคับ” ซึ่งนำไปสู่ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองของรัฐ ต้องกระทำตามเป้าประสงค์หรือเจตจำนงเสมอไป เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นเท่ากับว่าศาสนาเป็นเพียงกลไกหนึ่งของรัฐที่ทำหน้าที่ค้ำยันกันและกัน โดยรัฐใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารศาสนาที่ผสมด้วยความเป็นรัฐ การปกครอง การใช้อำนาจ และบังคับใช้ด้วยเช่นกัน ซึ่งทางออกทางศาสนาจะเป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาและพินิจนำเสนอร่วมกันต่อไป

ภาพที่ 3 ครูบาศรีวิชัย กับแนวทางการต่อสู้เพื่อสะท้อนความเป็น “ตนบุญในศาสนา” กับการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ภายใต้สถานการณ์แห่งรัฐสยามในช่วงเปลี่ยนผ่านในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพ : ออนไลน์)

จากภาพที่ 3 ครูบาศรีวิชัย (พ.ศ.2421-2482,61 ปี) ภายใต้แนวคิดตระหนกกลัวต่อภัยคุกคามในช่วงอาณานิคมอังกฤษต่อรัฐสยาม การที่ครูบาศรีวิชัยมีมวลชนกระทำการรวมหมู่ในการสร้างวัด สร้างศาสนสถานในพระพุทธศาสนาจำนวนมาก (Sirasuk Aphisukmontree,2559) นัยหนึ่งคือพลังศรัทธาแต่อีกนัยหนึ่งคือความตระหนกกลัว รัฐ กับการดำเนินการโดยรัฐต่อพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นพร้อมกับแนวทางของรัฐ “กฎหมาย” ในการบังคับใช้ ผ่านการกล่าวหา การถูกตั้งอธิกรณ์ถึง 6 ครั้ง ถูกกักบริเวณรวม ๆ กันแล้วเป็นเวลาหลายปี ในช่วงต่างเวลากัน (Sirasuk Aphisukmontree,2559,pp.382-387) เป็นการสะท้อนบทบาทของรัฐต่อความตระหนกกลัว รวมไปถึงความระแวงต่อพลังความเชื่อผ่าน “ตนบุญ” ในนามสมาชิกในศาสนา ผ่านมวลชนแฝงในการต่อต้านอำนาจรัฐด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4 พระพิมลธรรม (อาจ อาสภ,พ.ศ.2446-2532,86 ปี) กับลายมือที่ยืนยันเจตนารมณ์และอุดมการณ์ความเป็น “พระ” มุ่งมั่นที่จะรักษา “จีวร-กาสาวะ” แม้ถูกบังคับให้ถอดจีวร ภายใต้สถานการณ์ความรุนแรงโดยรัฐกฎหมาย ต่อนักบวชและกลุ่มภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาของประเทศไทย ในช่วง เมษายน พ.ศ.2505 (ภาพ :ออนไลน์)

จากภาพที่ 4 พระพิมลธรรม (อาจ อาสภ) ที่ถูกให้สึกวันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2505 ถูกกักขังและยกฟ้องปล่อยตัวใน พ.ศ.2509 รวมเวลากว่า 5 ปี รวมทั้งต่อสู้เรียกร้องกว่าจะได้คืนสมณศักดิ์และสถานะเดิมกว่า 21 ปี (พ.ศ.2505-2524) หากมองพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า รัฐกับศาสนาเป็นกลไกร่วมแต่คราใดที่รัฐมีความเข้มแข็งในรัฐอำนาจ กระบวนการล้อมปราบต่อกลุ่มต่อต้าน เห็นต่าง และใช้อำนาจในทางที่เป็นปฏิปักษ์ย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ แต่อีกนัยหนึ่งบทบาทที่เป็นสากลของรัฐกับศาสนา คือ สนับสนุน อุปถัมภ์ และการทรงสถานะแห่งความเป็นรัฐในแบบ “ศาสนิก” ที่จะพึงนำหลักคำสอน หรือหลักการแห่ง “รัฐที่ดี” หรือ “ผู้นำที่ดี” โดยผ่านกระบวนการทางความเชื่อและศาสนา แต่อีกนัยหนึ่งรัฐก็เข้ามามีบทบาทในการชี้นำและกำกับไปพร้อมกันใน

หลายคราวต่างกรรมต่างวาระ สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์และบทบาทของรัฐต่อการกระทำ หรือปฏิบัติต่อศาสนาและกลุ่มความเชื่อทางศาสนาด้วยเช่นกัน

5. ทิศทางของรัฐและศาสนา : ทางออก

ความขัดกันระหว่างรัฐกับศาสนา ชุดเหตุผล ปฏิบัติการ สู่การล้อมปราบต่อผู้ คิดต่าง ทำต่าง หรือสู่การต่อต้านอำนาจรัฐ ทั้งในทางตรงกรณีกลุ่มการเมือง หรือทางอ้อมใช้กลุ่มทางศาสนา เป็นโล่หรือกลุ่มปะทะ เราจึงเห็นรัฐกับศาสนาภายใต้แนวคิด “การล้อมปราบ” ดังนั้นพึงตระหนัก และคิดต่อไปว่า จะดำเนินการ หรือมีแนวทางอย่างไร ถึงจะให้รัฐ กับศาสนาเกิดมีปฏิสัมพันธ์กัน ภายใต้จุดยืนหลักการที่ถูกต้องภายใต้ความเปลี่ยนแปลงนี้ ?

หลายสำนักคิดที่พยายามเสนอเกี่ยวกับความเป็นศาสนาและรัฐ จะพึงปฏิบัติต่อกัน นัยหนึ่งเสนอให้รัฐต้องอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2560 ในมาตรา 37 ที่เสนอให้รัฐต้องเป็นผู้อุปถัมภ์ นัยหนึ่งเป็นการจัดวางให้รัฐมีบทบาทและหน้าที่ต่อศาสนา แต่อีกนัยหนึ่งก็มีกลุ่มทางการเมืองและนักการศาสนาเรียกร้องเสมอต่อไปถึงที่ว่า “ให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” เพื่อสะท้อนถึงความมั่นคงของศาสนาโดยการปกป้องจากรัฐ โดยใช้ฐานคิดในอดีตในกรณีกษัตริย์อุปถัมภ์ศาสนาย่อมเป็นความ “รุ่งเรือง” ของศาสนา การเรียกร้องจึงเป็นความคาดหวังและต้องการต่อความสำเร็จนั้นด้วย แนวคิดเหล่านี้ถูกนำเสนอเป็นแนวคิดขึ้นในรัฐสยามต่อความเป็นรัฐกับศาสนา ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกาเกี่ยวค้ำยันในกันและกัน หรือแนวคิดของ ดร.สินชัย ชัยเจริญวงศ์ (2561) ได้เสนอไว้เป็นประเด็นชวนคิดว่า

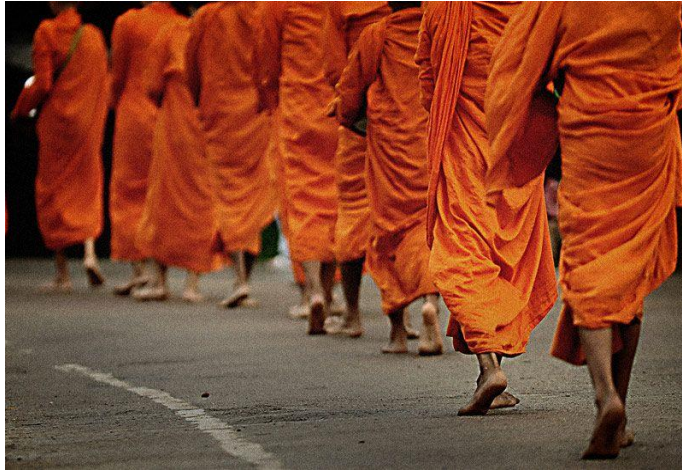
“...ประวัติศาสตร์ทางศาสนาอันยาวนานทั่วโลกสะท้อนตรงกันว่า การที่ผู้ปกครองเอาศาสนามาใช้เป็นศาสนาประจำชาติ เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครอง ในที่สุด ชาตินั้นก็จะเสียหาย และศาสนานั้นก็จะเสียหายศาสนานั้นจะถูกชาติทำให้กลายเป็นทั้งปมความขัดแย้งของคนในชาติ และแหล่งแห่งอำนาจและผลประโยชน์ของชาติ ที่ไม่รู้จบ...” (ดร.สินชัย ชัยเจริญวงศ์ Fanpage : ศาสนวิทยา dr.Sinchai Chaojaroenrat, Online. 1 June 2018)

ในบทความของ วราลักษณ์ เขียนบทความไว้เรื่อง “ศาสนากับรัฐ : การตีความอุดมการณ์ศาสนา (พุทธ) เพื่อรับใช้อุดมการณ์รัฐของชนชั้นปกครองไทย” ได้เสนอแนวคิดไว้หลายมิติ ซึ่งผู้เขียนก็ออกตัวว่าเขียนจากทัศนะแต่ก็สะท้อนคิดได้นำวิเคราะห์ตามว่า

“การตีความความเชื่อทางศาสนา (พุทธ) เป็นไปในลักษณะให้ประชาชนจำนนต่ออำนาจ และทำให้ประชาชนรู้สึกขาดอำนาจและความสามารถในการเปลี่ยนแปลง ความ เป็นไปของบ้านเมืองอยู่นอกเหนืออำนาจของมนุษย์ หากแต่ขึ้นอยู่กับชะตากรรมของ

บ้านเมือง ดังปรากฏ หนังสือไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนไทย แต่โบราณเป็นอย่างสูง” รวมทั้งอธิบายเสริมความในแนวคิดรัฐกับศาสนาต่อไปอีกว่า “การใช้ศาสนาเพื่อใช้เป็นเครื่องรองรับความชอบธรรมต่อชนชั้นปกครองนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเพราะอุดมการณ์ทางศาสนาไม่ได้มีเป้าหมายทางการปกครองแต่มีเป้าหมายเพื่อเข้าถึงสาระที่แท้จริงของการมีชีวิต และศาสนาเองโดยเฉพาะศาสนาพุทธก็เกิดขึ้นก่อนที่ความคิดเรื่องรัฐชาติจะเกิด สำหรับเรื่องอุดมการณ์รัฐนั้นไม่ต้องพูดถึง” (Varaluk,online,2018)

ในงานของสุรพศ ทวีศักดิ์ ในเรื่อง “จากพุทธศาสนาแห่งรัฐ สู่พุทธศาสนาที่เป็นอิสระจากรัฐ” พยายามเสนอแนวคิดในเรื่อง “รัฐ” กับ “ศาสนา” ที่ควรแยกเป็นอิสระจากกัน ด้วยเหตุผลในเรื่องศาสนาควรเป็นเรื่องของปัจเจกชนส่วนตัวที่ผู้นับถือพึงเลือกถือ ศรัทธา และปฏิบัติ มิใช่รัฐเข้าไปควบรวม กำหนดให้ศึกษาหรือไม่ให้ศึกษา และในเวลาเดียวกันรัฐและศาสนาก็ไม่จำเป็นต้องอิงอาศัยกันและกัน ในการสนับสนุนด้วยหลักการหรือจากศาสนิก หรือความอุปถัมภ์ต่อศาสนาจากรัฐ กรณีที่รัฐสมัยใหม่ที่เรียกว่ารัฐโลกียวิสัย (Secular State) แต่หากมองในบริบทของศาสนาพุทธในประเทศอื่น ล้วนเกิดขึ้นเกาะเกี่ยวและอิงแอบอยู่กับความเป็นรัฐ ที่ไม่แตกต่างกันจนกระทั่งกลายเป็นเนื้อเดียวกันระหว่างรัฐกับศาสนาที่เนื่องด้วยกัน จึงเกิดคำถามต่อไปว่าก้าวอย่างของกลุ่มองค์กรทางศาสนาจะไปทิศทางใด อยู่ร่วมกับรัฐในฐานะเป็น “อุดมคติทางสังคม” ที่รัฐมีส่วนควบคุมผ่านค่านิยม “ชาติศาสนา” หรือแนวคิดในเรื่อง “ประชาสังคม” ทางศาสนาเองที่รัฐอาจเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์และเติมในบางโอกาสแต่ไม่ใช่การควบคุม หรือควบรวม แต่ในประวัติศาสตร์ศาสนาเองกลายเป็น “กลไก” ขับเคลื่อนที่หนึ่งหนึ่งเป็นทั้งสนับสนุน และตีโต้ การตีความหลักพุทธธรรมเพื่อ “สนองรัฐ” ทั้งรัฐในแบบแผ่นดินและรัฐในเชิงของบุคคลผ่านแนวคิดในเรื่อง “ธรรมราชา” หรือ “ทศพิธราชธรรม” หรือธรรมแห่งการยึดยืนกับแนวทางแห่งรัฐที่เกิดขึ้น หรือการเสนอแนวคิดพลเมืองแห่งรัฐในเรื่อง และถูกนำมาตีความเพื่อการปฏิบัติในเชิงของพลเมืองที่พึงปฏิบัติและถูกตีความเพื่อ “สนองใช้” ในนามแห่งรัฐที่เกิดขึ้นดังกรณีหลักทิศ หก และถูกยกสถานะของพระเจ้าแผ่นดินและประชาพลรัฐพึงปฏิบัติต่อผู้สูงกว่าและต่ำกว่า เป็นต้น

ภาพที่ 5 ทิศทางของพระพุทธศาสนากับรัฐ เป็นคำถามว่าจะแยกตัวเองออกจากรัฐ หรือจะเดินหน้าต่อไปยังเป็นการที่ต้องถกเถียงกันต่อไป รัฐกับศาสนา (ภาพ : ออนไลน์)

สมาชิกในองค์กรศาสนาจะเดินไปในทิศทางใด อยู่กับรัฐ ประหนึ่งเป็นสิ่งทรงเล็งภายใต้ กลไกของรัฐ หรือสร้างความเข้มแข็ง ภายใต้ภาระงานของศาสนาและอุดมคติของความเป็นพุทธะ จนกระทั่งส่งต่อหลักการทางพระพุทธศาสนาไปข้างหน้าหรือ ? หากมองภาพรวมศาสนากับรัฐตลอด ระยะเวลาที่ผ่านมา จะมีลักษณะ เกื้อหนุน ประสานสอดคล้อง แต่ความคาดหวังของผู้เขียนหนังสือ ต่อประเด็นทางศาสนากับรัฐ เป็นความคาดหวังเชิงโครงสร้าง ที่สะท้อนถึงสภาพปัญหา หรือคาดว่า จะเป็นปัญหาพร้อมเสนอทางออกในเชิงคาดหวังด้วยเช่นกัน

“...พระพุทธศาสนาแบบชนชั้นกลางสายเด่น ๆ...ล้วนมีปัญหาสำคัญคือด้านที่ไม่สอดคล้องกับ *Secularization* และการสร้างประชาธิปไตย ซ้ำร้ายยังเป็นพุทธศาสนาที่ผลิดาวทกรม “พุทธแท้-พุทธเทียม” มาโจมตีกัน และยอมรับอำนาจคณะสงฆ์ และอำนาจรัฐในการจัดการกับฝ่ายที่เชื่อต่างจาก ตัวเอง ทั้ง ๆ ที่ถ้าแยกศาสนาจากรัฐ หรือถ้ารัฐไทยเป็น *secular state* ความแตกต่างในแง่การตีความ คำสอนและแนวปฏิบัติของสายต่าง ๆ นอกจากไม่ใช่ปัญหาที่จะเป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้แล้ว ยัง ถือเป็นความมกมกวมหลากหลายอีกต่างหาก...” (p.114)

ทั้งยังเสนอให้มีรัฐกับศาสนาไม่ควรเกี่ยวข้องกัน เพื่อเป็นกลไกสู่ทางออกจากปัญหาของรัฐ กับศาสนาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย

“...พระพุทธศาสนาแบบชนชั้นกลางไทย ที่ตกอยู่ใน “วังวนความขัดแย้งกันเอง” ภายใต้ โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา ที่อำนาจคณะสงฆ์ และอำนาจรัฐขัดกับหลักเสรีภาพทาง ศาสนาโดยพื้นฐาน และเป็นอำนาจที่ถูกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนำมาใช้จัดอีกฝ่ายได้ตลอดเวลา...ไม่ต่างอะไร สภาพนักการเมือง พรรคการเมือง กลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองที่มีความคิดแย้งกันแล้วสามารถอาศัย “อำนาจพิเศษ” มาจัดการกับอีกฝ่ายได้เสมอไป ดังที่เป็นมาตลอดประวัติศาสตร์ และจะเป็นเช่นนี้เรื่อยไป ตราบที่รัฐไทยยังไม่เป็นประชาธิปไตย และไม่แยกศาสนาจากรัฐ...” (pp.114-115)

ดังนั้นฝ่ายรัฐอาจมองว่าต้องเข้าไปจัดการ สร้างเงื่อนไข สร้างกลไกเชิงระบบหรือช่องทางอื่น ๆ เพื่อควรวรรณศาสนาให้เป็นกลไกหนึ่งของรัฐ แต่สุรพศ ทวีศักดิ์ ได้เสนอแนวคิดว่ารัฐกับศาสนาควรแยกออกจากกัน ให้เป็นไปตามสิทธิ เสรีภาพ ที่พึงได้รับรองจากรัฐ โดยเฉพาะการเชื่อหรือไม่เชื่อต่อศาสนา ผู้การหรือสร้างแนวทางดั้งเดิมในแบบรัฐกับศาสนา ซึ่งต่างเกื้อหนุนอุปถัมภ์กันที่ว่า

“...การแยกศาสนาจากรัฐจึงเป็นทางเดียวที่จะปลดปล่อยศาสนาจากการตกเป็นเครื่องมือครอบงำของรัฐ และยกระดับสังคมให้มีเสรีภาพ ความเสมอภาคหรือเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น...” (p.163)

ผู้เขียนเห็นว่าการที่รัฐให้การอุปถัมภ์หรือสนับสนุนศาสนาเท่ากับเป็นการติดเชืวเลื้อยให้กับศาสนาที่รับรองโดยรัฐ จะกลายเป็นว่าการตีความกิติ หรือการเห็นต่างทางความเชื่อจากศาสนาของรัฐก็ตี ถ้าเป็นอย่างนั้นจะกลายเป็นเครื่องมือให้กับกลุ่มศาสนาของรัฐได้ใช้เงื่อนไขความชอบธรรม ผู้การล้อมปราบผู้เชื่อแตกต่างทันที ดังกรณีที่เกิดขึ้นกับวัดพระธรรมกาย (pp. 122-124) รวมไปถึงสันตติโศกกับความเชื่อและตีความที่แตกต่างกับมหาเถรสมาคม เป็นต้น (pp.116-119) ซึ่งผู้เขียนได้เสนอต่อไปว่าแนวทางดังกล่าวในนามของรัฐแบบฆราวาสวิสัยจึงควรถอดอำนาจรัฐที่อยู่ในศาสนาตั้งแนวคิดของ ฮัลโลเวย์ ที่ว่า

“...หลักการของแนวคิดโลกวิสัย (Secularism) ที่ยืนยันการเปลี่ยนแปลงการปกครองภายใต้หลักความเชื่อทางศาสนาเป็นการปกครองด้วยหลักทางโลก จึงถูกต้องดังที่ฮัลโลเวย์กล่าวว่าเป็น “การถอดเชืวเลื้อย” ของศาสนา เพราะถ้าให้ศาสนายังมีเชืวเลื้อยคือมีอำนาจทางการเมืองแบบที่เคยมีมา เสรีภาพ ประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนย่อมเกิดไม่ได้...” (p.168)

ข้อเสนอเป็นเพียงแนวคิด ในการทวนย้อนและเสนอเพื่อให้เห็นผลในเชิงประจักษ์ว่าจริง ๆ แล้วข้อเท็จจริงหรือมุมมองจริง เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางศาสนาที่เกิดขึ้น เป็นเพียงแนวคิด ข้อเสนอ และทิศทางที่ยังคง “มืด” ไม่มีที่ท่าหรือทิศทางที่จะเป็นไปได้ ด้วยเหตุผลว่า (1) ปัญหาเชิงโครงสร้าง ที่พุทธศาสนาไทยยังเป็นอุดมการณ์หนึ่งของรัฐชาติ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” (2) ปัญหาเชิงความคิดที่ระบบคิดทางศาสนายังไม่สามารถยกไปสู่การหลักการกับหลักคิดพื้นฐานทางสังคมได้ (3) ปัญหาความขัดกันระหว่างศาสนากับรัฐที่ยกเกิดขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า (pp.116-119) โดยความคาดหวังที่จะไปสู่รัฐในแบบ “ฆราวาสวิสัย” ที่ควรนำศาสนาแยกออกจากรัฐ ด้วยความคาดหวังว่า รัฐในแบบโลกวิสัยจะต้อง (1) ปกป้องทั้งผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อ (believers and non-believers) (2) ปกป้องเสรีภาพทางศาสนา (Religious freedom) (3) ปกป้องประชาธิปไตยและความยุติธรรม (Democracy and fairness) 4.ปกป้องความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสาธารณะ

ต่าง ๆ (Equal access to public services) 5.ปกป้องเสรีภาพในการพูดและการแสดงออก (Free speech and expression) (pp.179-181) ทั้งหมดเป็นเพียงแนวคิดและข้อเสนอของผู้เขียน และในเวลาเดียวกันผู้เขียนยังได้เสนอเป็นการทิ้งท้ายเพื่อยืนยันข้อเสนอในเรื่องรัฐธรรมนูญที่ว่า “... ด้วยเหตุนี้ รัฐไทยจึงมีความเป็นประชาธิปไตยและให้ความยุติธรรมทางศาสนาได้จริง การแยกศาสนาจากรัฐหรือการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นรัฐโลกวิสัย จึงจำเป็นต้องถูกนำมาถกเถียง ช่วยกันคิด และทำให้กลายเป็นจริงต่อไป...” (p. 183) ข้อเสนอเหล่านี้เป็นเพียงแนวคิด ที่ยังต้องถกเถียงและหาทางออกกันต่อไป

6. สรุปรัฐกับศาสนา ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ

หากพิเคราะห์จากภาพรวมทั้งหมดเกี่ยวกับรัฐและศาสนา ภายใต้สถานการณ์ทางการเมือง การทหาร และการศาสนา ในช่วง พ.ศ.2561 ผ่านหนังสือ “รัฐกับศาสนา ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ” ของ สุรพศ ทวีศักดิ์ อาจไม่ได้ให้ข้อมูลทั้งหมด แต่อาจเป็นแนวคิด ตัวแทน และข้อเรียกร้องต่อประชาสังคมว่า พระพุทธศาสนาแบบไทย กับคำว่าองค์กร การจัดการตนเอง และรัฐสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย หรือการพยายามส่งต่อไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย ควรมีลักษณะและควรเป็นแบบใด ? โดยการนำเสนอแนวคิด เป็นเพียงการส่งผ่านความคาดหวังไปสู่สังคมว่าจะยังคงแบบใด จะเป็นในแบบรัฐ พ่อปกครองลูก ที่มีพระพุทธศาสนาคอยกำกับในเชิงศีลธรรมเพื่อการเป็นลูกที่ว่าง่ายต่อการปกครอง หรือการส่งผ่านไปสู่อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในแบบ “ราชาธิปไตย” ที่ศาสนาทำหน้าที่ในการ “อธิบาย” และส่งต่อความเป็นผู้ “มีบุญญาธิการ” และความเป็น “ผู้ทรงธรรม” สู่ชนชนระดับรากหญ้าผ่านแนวคิด คำสอน โดยการอธิบายความศาสนาแบบนี้ จะยังคงทนทานและทนสอบเมื่อถูกท้าทายอยู่ได้หรือไม่ ? “...พุทธศาสนาไทยมักแสดงออกบทบาททางศีลธรรมอย่างผิดที่ผิดทางเสมอๆ เพราะในเชิงโครงสร้างสถาบันพุทธศาสนา มักเอาตัวเองไปผูกติดอยู่กับสถานะและอำนาจอันลบลู่ดูหมิ่นมิได้ของสถาบันชาติและสถาบันกษัตริย์ ที่นับวันก็ยิ่งออกห่างจากประชาชน ทำให้พุทธศาสนาไทยไม่เคยอยู่กับปัจจุบัน และไม่สัมพันธ์กับโลกปัจจุบันด้วย...” (Vijuk Phanich, Online : 1 June 2018) หรือจะส่งผ่านไปสู่ความเป็นรัฐ ในแบบโลกวิสัย (Secular State) ที่รัฐจะทำหน้าที่ของรัฐในกฎ แต่ไม่เนื่องด้วยศีลธรรม หรือศีลธรรมเป็นเรื่องของปัจเจกชน ที่จะพึงปฏิบัติตามหลักศาสนาที่พึงหวังและคาดประสงค์ได้ การแยกส่วนดังกล่าวอาจเกิดขึ้น ด้วยเหตุว่ารัฐในแบบดังกล่าวมีอยู่ หรือดำเนินการอยู่ แต่ในเวลาเดียวกันรัฐในแบบศาสนาหรือรัฐศาสนาเองก็มีปัญหาในเรื่องความขัดกันและการให้เหตุผลในเชิงของการตีความและให้คำอธิบายในหลักคิดแนวคิดสมัยใหม่ เป็นความท้าทายของนักปกครองรัฐ และนักการศาสนาที่จะ

หาจุดเชื่อมและจุดแยกระหว่างกันได้ ดังนั้นการจัดวางความเหมาะสมระหว่างรัฐ ที่นัยหนึ่งต้องทำหน้าที่ในฐานะองค์อธิปัตย์ อีกองค์หนึ่งในรัฐ และในอีกความหมายหนึ่งรัฐจะต้องเป็นผู้อุปถัมภ์ และดำเนินสถานะของความเป็น “ผู้ปกครอง” มีคำถามว่ารัฐกับศาสนาในมิติของความสัมพันธ์ในอนาคต ควรมีบทบาทและการออกแบบบทบาทพร้อมกันอย่างไร รัฐกับศาสนาดำเนินบทบาทพร้อมกันในความเป็นรัฐและศาสนา หรือในอีกความหมายเป็นการจัดวางแบบหลวม ๆ ในฐานะรัฐและศาสนาที่จะพึงดำเนินการร่วมกัน แม้พระพุทธเจ้าเองได้วางแนวคิดในเรื่อง “อนุญาตให้อนุโลมตามบ้านเมืองได้” (วิ.มทา.(ไทย) 4/186/295) หรือหลักความสอดคล้องประสานอย่าง “มหาปเทศ” (วิ.มทา.(ไทย) 5/305/139-หลักมหาปเทศ 4) ที่ให้อนุโลมยอมตามได้ แต่คำว่าอนุโลมหมายถึง ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย หลักการ อันเป็นเป้าหมายในเชิงอุดมคติตามหลักศาสนา จากภาพสะท้อนมุมมองของรัฐกับศาสนาและท่าที ยังเป็นแนวคิดที่จะยังคงรอเวลาและคำอธิบาย พร้อมถกเถียงอภิปรายร่วมกัน หนังสือที่สรุป ทวีศักดิ์ เขียนได้เป็นบทบันทึกสะท้อนคิดหนึ่ง แล้วนำมาพิมพ์เผยแพร่ให้ชวนศึกษา ถกเถียงได้อย่างต่อเนื่องไม่แปรเปลี่ยน น่าสนใจ ใส่ใจและติดตามต่อความเคลื่อนไหวทางความคิดอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 6 การล้อมปราบต่อกลุ่มสมาชิกทางศาสนาในรัฐ ปราบฏการณรัฐกับศาสนาอย่างไทย ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2561 (ภาพ : ออนไลน์)

นอกจากนี้ยังมีคำถามชวนคิดพร้อมให้คิดต่อไปว่า ถ้าเมื่อไหร่ “ศาสนา” เข้มแข็งกว่า “รัฐ” โดยมีพฤติกรรมต่อต้านรัฐ หรือเชื่อว่ามีพฤติกรรมเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ กระบวนการล้อมปราบด้วยรัฐ ก็จะมีขึ้น ซึ่งเป็นเป็นกระบวนการที่ทวนซ้ำ วนกลับไปมา เป็น “วัฏจักร” ครั้งแล้วเล่า พระฝาง (พ.ศ.2311) มหาดา (พ.ศ.2322-อยุธยา) ครูบาศรีวิชัย (ระหว่าง พ.ศ.2451-2479) พระพิมลธรรม (อาจ อาสภะ/พ.ศ.2505-2524) สันตือโสภ (พ.ศ.2532-2541) พระมหาอภิชาติ ปุณณจโนโท (พ.ศ.2560) วัดพระธรรมกาย (พ.ศ.2560) ไม่ต่างกันอย่างเช่นที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน “พรหมสิทธิ์-พรหมติลก-พรหมเมธี-พุทธอิสระ” อย่างนั้นหรือไม่ ไม่ยืนยัน ชวนคิดและถกกันต่อไป !!!! สะท้อนคิดจากหนังสือ รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ

Reference

- Hiro, Dilip (1989). "Iran: Revolutionary Fundamentalism in Power". *Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism*. New York: Routledge.
- House, Karen Elliott. (2012). *On Saudi Arabia : Its People, past, Religion, Fault Lines and Future*. New York : Random House Incorporated.
- Nidhi Eoseewong. 'State' with divided branch of Sangha = 'รัฐ' กับการแบ่ง 'นิกาย' ของสงฆ์. *Maticchonweekly Online* : 9 June 2018 https://www.maticchonweekly.com/column/article_24949
- Phra Dhammapitaka [P.A. Payutto]. (1980). "*State with Buddhism : the time of Purification -รัฐกับพระพุทธศาสนาถึงเวลาชำระล้างหรือยัง*". Bangkok : Buddhadhamma Foundation.
- Pipat Pasutharachat. (2010). *State and Religouse-รัฐและศาสนา*. Bangkok : Siam Press.
- S.S. Anacamee. (2010). *Enemy of State-ศัตรูแห่งรัฐ*. Bangkok : Siamese Publishing House.
- Surapot Thaveesuk. (2018). *State and Religious: Moral, Power, and Liberal-รัฐกับศาสนา : ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ*. Bangkok : Siam Review Press.
- Surapot Thaveesuk. (2011). Why thai's monk Red : part of History of Thai's monks to fight on color war : เลี้ยวประวัติศาสตร์การต่อสู้ของสงฆ์ไทยใน สงครามแบ่งสี. Bangkok : Thong Dham Press.
- Surapot Thaveesuk. (2014). Criticism The idea of Buddhism Monarchy And the democracy of Sivarak-ไตรทศน์วิจารณ์ ความคิดว่าด้วยพุทธ ศาสนา สถาบันกษัตริย์และประชาธิปไตยของ ส.ศิริรักษ์. Bangkok : Siam Review Press.
- Srisuk Valliphodom. (2010). *Development of Social and Cultural-พัฒนาการ ทางสังคม-วัฒนธรรม*. Bangkok : Amarin Printing and Publishing.
- Sirasuk Aphisukmontree. (2016). *Diagnosis history of Kruba Chao Srivichai -ข้อวินิจฉัยประวัติ ครูบาเจ้าศรีวิชัย*. Chiangmai : Group of Buddhaborisat Malai.
- Teerawat Seankhum. (2016). "Battle of King Fang, 2313 : King Taksin with the suppression of "clergy laws" in the city of Sawang Buri.-"ศึกเจ้าพระฝาง พ.ศ. 2313 : สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กับการปราบ "พวกสงฆ์อลัชชี" ที่เมืองสวางคบุรี," *Journal of Sillapawatthanadham*. Vol.37, Issue 5 (March).
- Youngmevittaya, W. (2017). Buddhadasa and the Legitimation for the Ideology of the Thai State. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*. 13 (1): 181-224.